DE ZENDING DER HERRNHUTTERS ONDER DE INDIANEN IN BERBICE EN SURINAME 1738—1816

DOOR

H. WEISS.

1. *Zeden, gewoonten en godsdienstige begrippen der Indianen.*

De Indianen zijn de oorspronkelijke bewoners van Guyana. Zij worden in verschillende stammen verdeeld, w. o. de Arawakken, Warauen en Caraïben de belangrijkste zijn. Deze laatsten, wilder en woester dan de andere stammen, en volgens eenige geschiedschrijvers vroeger kannibalen, woonden in het Oosten en Zuiden van de kolonie. Zij schijnen afkomstig van de eilanden van Middel-Amerika. De Warauen woonden in het Zuid-Westen en de Arawakken in het Westen en aan den middelloop van de Corantijn.

Over het algemeen zijn de Indianen van een gedrongen gestalte. Zij hebben een roodachtige huidskleur en zwarte, schitterende oogen. De Caraïben en Arawakken verven hun lichaam dikwijls geheel rood, als voorbehoedmiddel tegen ziekten en tegen den invloed van booze geesten.

De hoofdbezigheid van de mannen is jacht en vischvangst. Ook bouwen zij de hutten. De meeste van deze zijn aan vier zijden open; bij andere hangt het dak, dat uit palmbladen bestaat, tot op den grond. De ontginning van het woudgebied, het vellen der boomen, het afbranden van den grond in den drogen tijd en het wegruimen van de boomstammen, die niet door het vuur verteerd zijn, wordt eveneens door de mannen verricht. Verder vervaardigen zij wapenen, bogen en pijlen; zij onderhou-

den de jachtgeweren en korjalen en vlechten korven en zeven, zoowel voor eigen gebruik als tot verkoop in de stad.

Van de vrouwen getuigt zendeling Quandt, die van 1768—1780 op de Indianenposten Saron en Hoop werkzaam was, dat zij ijverig en bijna altijd bezig zijn. Zij bewerken de akkers, zij planten en oogsten. Vooral het onderhoud der cassave-velden speelt een gewichtige rol in de levensmiddelenvoorziening. Wat voor ons het koren is, is de Cassave (maniokwortel) voor den Indiaan. De vrouwen bereiden er brood en drank uit. Hiertoe doen zij den geraspten cassave-wortel in de lange, smalle, gevlochten zakken, „matapi”, genoemd. Aan het boven- en onder-eind zit een lus. Zoodra de matapi gevuld is, wordt de bovenste lus opgehangen aan een boomtak of aan een dwarsliggenden balk van de hut. Door de onderste lus steken ze een stevigen stok, waarvan het eene eind wordt vastgebonden aan een paal, die in den grond vaststaat. Op het andere eind gaat de vrouw zitten, die door haar lichaamsgewicht den zak uitrekt. Uit de openingen van het vlechtwerk loopt dan het vergiftige cassave-sap in een pot onder den zak. Zoolang dit sap niet gekookt is, veroorzaakt het, ook in kleine hoeveelheden genomen, den dood. Maar door het koken verdwijnen alle vergiftige bestanddeelen. Het sap wordt op verschillende manieren aangewend tot het vervaardigen van bedwelmende dranken. Uit de dikke massa, die in den zak achterblijft, bereidt men het cassavemeel, waarvan men brood bakt.

De vrouwen vervaardigen zeer handig zonder draaischijf allerlei potten en waterkannen, die het water koel houden, omdat zij poreus zijn. Er is in Suriname wel geen enkel Europeesch gezin, dat deze waterkruiken niet gebruikt.

Ook het katoenspinnen is het werk der vrouwen.

Wil een Indiaan in het huwelijk treden, dan onderhandelt hij vooraf met de bloedverwanten van de uitverkorene. Daarna brengt hij een bezoek aan haar ouders. Na afloop van de besprekingen en veel plichtplegingen

wordt het eten in de hut gebracht en door de bruid aangeboden aan den bruidegom.

Zoodra de maaltijd afgelopen is, wordt het huwelijk als gesloten beschouwd.

In het boek van de Gebrs. Penard getiteld: „De menschenetende Aanbidders der Zonneslang”, vindt men op pag. 158 de volgende mededeeling over de Indiaansche vrouw: In vroeger jaren ging de zwangere Indiaansche vrouw, die voelde dat haar ure gekomen was, naar het bosch en in de vrije natuur aanschouwde haar kind het levenslicht. Nadat ze een weinig uitgerust was, keerde de moeder met haar pasgeboren kind terug naar haar hut en nam terstond haar werk weer op.

De man daarentegen ging in de hangmat liggen en liet zich door zijn vrouw verzorgen. Dit gebeurde, volgens genoemd werk, in de meening, dat het kinderlichaam, afstammend van de moeder, een ziel heeft, die met de ziel des vaders nog eenige weken na de geboorte in verbinding staat. Het leven van het kind hing daarom af van het doen en laten van den vader. Hij mocht niet op de jacht gaan en geen zwaar werk verrichten. Alles moest vermeden worden, wat de ziel van het kind schade kon toebrengen.

Quandt roert deze zaak aan in zijn boek: „Berichten over Suriname en zijn bewoners, in het bijzonder de Arawakken, Warauen en Caraïben”. Hij vat ze echter veel natuurlijker op. Men legt den Indiaan ten laste, zegt Quandt, dat hij in de hangmat gaat liggen, zoodra zijn vrouw het kind gebaard heeft, en dat hij als kraamheer zijn rust er van neemt. Maar hij voegt er bij, dat de Indiaansche vrouwen niets van een kraambed weten en dat hij geen enkel geval heeft beleefd, waarin de vrouw bij de geboorte van een kind gestorven is. Quandt zegt, dat de heerschende meening, dat het leven van het kind van den vader afhangt, een anderen grond heeft. Hoe rustiger de man zich houdt, des te beter voor de vrouw. Hij behoort niet op de jacht te gaan, geen vogels te schieten, geen visschen te vangen, want wie met een buit terugkeert, verlangt de toebereiding der spijzen. Zoo heeft

dus de vrouw minder werk en daar de man niets te doen heeft, gaat hij in de hangmat liggen: die is voor hem bed en stoel tegelijk.

Ook Pater van Coll, de beste Indianen-kenner, schijnt die meening toegedaan. Men kan wel elk eenvoudig te verklaren volksgebruik in verbinding brengen met het bijgeloof, en den warwinkel van den heidenschen godsdienst verwerken tot een diepzinnig-doordachte dogmatiek, zoodat de heiden zelf, als hij ze kon verstaan, zou uitroepen: Wij hebben nooit geweten, dat wij zulke wetenschappelijk-ontwikkelde theologen waren.

Ook bij de Indianen bestaat de gewoonte van kinderhuwelijken. Het meisje blijft echter bij de ouders en haar plaats als echtgenoot wordt ingenomen door een ander. Wordt zijzelve vrouw, dan wordt de andere verstooten en gewoonlijk tot dienstmaagd verlaagd.

Wordt een vrouw weduwe, dan heeft zij niet het recht, naar keuze een andere verbintenis aan te gaan, maar de naaste bloedverwant van den gestorven man heeft recht op haar en zoo wordt ze zijn tweede of derde vrouw.

Een schoonzoon mag niet het gelaat van zijn schoonmoeder zien. Is zij bij hem in huis, dan wordt er een afscheiding gemaakt. Gaat ze met hem in de korjaal, dan stapt zij het eerst in, opdat zij hem dadelijk den rug kan toekeeren.

Na den dood van een Indiaan wordt het doodenfeest gevierd, waarop bedwelmende dranken een groote rol spelen. Quandt vertelt van de daarbij plaatshebbende „zweepfeesten”. De mannen stellen zich op in twee rijen en geven ieder, die tusschen deze doorloopt, een zweepslag om de kuit. Dikwijls lijden de getroffenen lang aan hun wonden. Ten slotte wordt er een gat in den grond gegraven en de gevlochten reismant, pijl en boog, vischangel en de gebruikte zweepen worden mede begraven. Nu is de doode vergeten en zijn aandenken uitgewischt.

Zeden en gebruiken veranderen in den loop der tijden. Schrijver dezès heeft in zijn beschrijving de aanteekeningen van Quandt gevolgd en vertelt dus van de Indianen,

zooals zij waren in den tijd, toen de Broedergemeente onder hen werkte, en zij nog een volk waren. Er leven nu nog ongeveer 1600 Indianen, meest in de binnenlanden doch ook in de savannen en in de kuststreek. De zending komt nog slechts zelden met hen in aanraking.

Van een Godsvereering, zegt Quandt, heb ik noch bij de Arawakken, noch bij de Warauen of Caraïben ergens een spoor gevonden. Den Schepper der mannen noemen zij „Kururuman”, dien der vrouwen „Kulimina”. De eerste heeft bij hen den voorrang en wordt beschouwd als een goed wezen, dat hun geen goed en geen kwaad doet. Nadat hij de menschen geschapen had, was hij eens op de wereld neergedaald, om te zien, wat zij deden. Maar zij waren boos en slecht en zij hadden hem willen dooden. Daarom had hij hun het eeuwige leven ontnomen en dit gegeven aan de dieren, die hun huid verliezen, zooals de slangen. Ook, vertellen zij, was er eens zulk een duisternis geweest, dat de Indianen voortdurend in hun huizen hadden moeten blijven en niet in hun korjalen hadden kunnen varen, noch op hun cassavevelden werken.

De dokters van de Indianen, „Bogajers” of „Semmeti” genoemd, zijn op zijn minst bedriegers, die hun kunst uit winzucht uitoefenen. (Zie voor dit onderwerp het zendings-tractaat van de Broedergemeente te Zeist no. 21, Ziekenbehandeling door de heidenen en medische zending, door Zendingsdirector Reichel.) Wat hierin gezegd wordt van het optreden der inlandsche dokters in Nicaragua, stemt volkomen overeen met de behandeling der Indianen door hun dokters in bovengenoemden tijd.

2. *De kolonie Berbice.*

Wij willen thans spreken over het zendingswerk der Moravische Broeders in de kolonie Berbice. Deze kolonie grensde in het Westen aan Demerara en was daarvan gescheiden door grenspalen, die ongeveer 3 mijlen van de Rio de Berbice verwijderd waren, terwijl ze in het Oosten van Suriname gescheiden was door de Corantijn. Ze omvatte dus maar een smalle strook, ongeveer 60 K.M.

breed. Berbice was het eigendom der W. I. Comp., die vertegenwoordigd werd door een Gouverneur. De bevolking bestond uit ongeveer 400 Europeanen en 1000 Negers. In de bosschen woonden Arawakken, Warauen en Caraïben.

De Graaf van Zinzendorf had in het jaar 1736 gedurende zijn verblijf in Amsterdam kennis gemaakt met twee heeren van Eys, die in Berbice verscheidene plantages bezaten. Deze hadden hem verzocht, eenige broeders uit Herrnhut daarheen te zenden, om de Negerslaven met het Evangelie bekend te maken. Het zendingswerk in de kolonie ving dus aan onder de Negers, niet onder de Indianen.

In het voorjaar van 1738 ontvingen de Brs. Johann Güttner en Ludwig Christof Dehne de opdracht, te gaan zien of er onder de heidenen in Berbice „zielen waren, ontvankelijk voor de verkondiging van het Evangelie en van des Heilands verzoeningsdood”.

Dehne, geboren in 1713, had een harde jeugd gehad. In Jena leerde hij Spangenberg en Christiaan David kennen. Van beroep was hij kleermaker. In 1735 ging hij naar Herrnhut en sloot zich in het volgende jaar bij de Broedergemeente aan. Den 12en September 1738 kwam hij met Güttner in Berbice aan.

3. *Zendingspogingen in Berbice 1738—1740.*

Den 18en Sept. bereikten de broeders Klein-Poelgeest, een van de plantages van de Heeren van Eys. De directeur, wien ze hun aanbevelingsbrieven overhandigden, ontving hen vriendelijk en bracht hen naar het nabijgelegen Groot-Poelgeest. Van den directeur dezer plantage schreef Dehne: hij is een kind der duisternis en een vijand van onze zaak.

Al hadden ze hetzelfde doel voor oogen, er bestond geen volkomen eenstemmigheid tusschen de beide broeders. Reeds een maand na de aankomst schreef Dehne: „Wij waren nauwelijks 3 dagen in Poelgeest, of Güttner wilde naar Suriname reizen. Ik keurde dit af, vooreerst

omdat het veel geld zou kosten, in de tweede plaats, omdat we niet wisten, of de broeders daar waren en eindelijk, omdat we pas waren aangekomen”.

Hun taak bestond o.a. in het lezen en schrijven leeren aan 3 negerjongens. Güttner verklaarde, dat hij onmogelijk de kinderen kon onderwijzen in de Nederlandsche taal, en hun Duitsch zou leeren. Dehne vond dit doelloos, daar niemand in de heele streek Duitsch verstond. Güttner bleef bij zijn meening en klaagde zijn nood bij de broeders in Deutschland. Ook over het bijhouden van het dagboek kregen zij twist. Dehne verlangde, dat Güttner het afschrift zou leveren, maar deze wilde zich niet de wet laten stellen door Dehne. Beiden schreven naar Herrnhut en klaagden elkander aan bij het Bestuur. Het is dus wel heel kleingeestig, heel menschelijk toegegaan bij het begin van het zendingswerk in Berbice. Zoo is het later nog dikwijls geweest en zoo zal het altijd blijven, waar zondige menschen het groote, heilige werk ter hand nemen.

Ontneemt de schrijver dezer regelen door vermelding van deze kleinigheden aan de eenvoudige zendelingen niet iets van hun grootheid? Neen, de zendingsgeschiedenis kent geen heiligen. Zooals zij waren, met al hun zwakheden en fouten moeten die mannen voor ons staan. Daardoor wordt datgene wat zij in Gods kracht en ter eere huns Gods tot stand brachten, des te heerlijker voor onze oogen. Tot hun verontschuldiging kunnen wij aanvoeren dat het hun aan opleiding tot hun moeilijk ambt volkomen had ontbroken. Hoe gebrekkig echter hun onderwijs ook moge geweest zijn, hun trouw en ijver maakten een goeden indruk op hun omgeving. De plantagedirecteur roemt de broeders als „stille, matige, vrome lieden”. „Den kost, dien zij ontvangen”, schreef hij aan den heer van Eys in Amsterdam „verdienen zij wel drie-voudig”. Van het schoolonderwijs schreef hij, dat de jongens het A B C leerden en dat de Herrnhutters zich veel moeite gaven, maar het was lastig, dat zij geen goed Hollandsch konden spreken.

De Broeders zijn op verschillende plantages werkzaam

geweest, die van hun eigenlijke woonplaats in Groot-Poelgeest 12, 15 soms 18 uur verwijderd waren. Zij gaven onderwijs en leverden kleermakerswerk, al naar van hen verlangd werd, maar op den duur voelden zij hun afhankelijkheid van den directeur als een belemmering. Ook werd het hun steeds duidelijker, dat de arme, rusteloos rondtrekkende Indianen behoefte hadden aan het Evangelie des vredes. Hoezeer wenschten zij hun taal machtig te zijn. Maar leermiddelen bestonden er niet en de tijd tot navorschen en studeeren ontbrak ook. De zendingsarbeid onder de Negerslaven werd nog bemoeielijkt door de omstandigheid, dat dezen over dag aan het werk waren.

In het jaar 1739 namen de broeders de uitnoodiging van den heer Arthing aan, om naar zijn plantage te komen, waar hij een huis voor hen wilde bouwen. De plantage Johanna lag anderhalf uur ten Noorden van het fort Nassau; de ligging bood meer kans in aanraking te komen met de Indianen. Weldra namen zij een Indiaanschen knaap in huis, wiens vader een aanzienlijk hoofdman was.

21 Juli 1740 volgde de komst van Br. en Zr. Beutel. Zij brachten een brief mee voor Güttner van den Graaf van Zinzendorf. Het was een antwoord op de aanklacht van Br. Dehne.

Zinzendorf aan Güttner.

Mariënborn 18 Febr. 1740.

Geliefde Broeder Güttner!

Gij weet ongetwijfeld, dat ik op St. Thomas ben geweest en na een zeer voorspoedige reis April 1739 weer thuisgekomen ben.

Het heeft mij gesmart, dat gij ongenoegen hebt gehad met Dehne. Dat moest toch niet zijn. Ge moest uw roeping reeds veel beter begrijpen, om u in te laten met zulke kleinigheden. Onderlinge twisten helpen u niets verder. Moet ge elkaar hard toespreken, laat het dan gebeuren met zulk een kracht, dat de andere niets weet te antwoorden, en als het kleinigheden betreft, behandel die zóó vriendschappelijk, dat de andere het niet kwalijk kan nemen. Wanneer bijv. één broeder naar Suriname wil en

de andere niet, dan moet de eerste zich schikken. Als één broeder den wilden Duitsch wil leeren, de andere Nederlandsch, dan heeft de laatste gelijk. Nog beter zou het zijn als zij beiden de taal der wilden leerden. Hij, die het den Groenlandschen broeders geschonken heeft, kan het hun ook schenken.

Meen niet, dat de heidenen grooter heiligen zijn dan de christenen. Al leven zij beter of liever niet zoo slecht, dan ligt dit aan onwetendheid, maar zij zijn even ver af van den Heiland en zijn evenzeer onderworpen aan den vloek als de christenen. Dit blijkt, wanneer men met hen aan het spreken komt over de bekeering.

Ge vindt in Br. Beutel en zijn vrouw lieve kinderen, die u tot groote vreugde kunnen worden. Bewaar uw hart in den omgang met de zuster. De Heer geve zijn zegen op uw aller samenwerking. Zij zijn het eigendom van den Heiland en hebben zich om zijnentwil in den echt verbonden. Br. Dehne is nog niet de man, die hij zijn moet, maar gij zijt hem tot leidsman gegeven, zooals dat bij ons de gewoonte is. Ga dus kinderlijk met hem om. Gij zult het heilig Avondmaal wel geregelder houden, nu het echtpaar bij u is. De liefde zij de banier, waaronder gij werkt.

Daar ge veel brieven krijgt, eindig ik nu.

UW ZINZENDORF.

(*Wordt vervolgd*).